

דרשוני זהו

גיליון שבועי
לעיזן והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאמונים העלי' המחשבה

גיליון מס' 33

פרשת בשלח תשפ"ג

מחשבה ראשונה

דבר המערכת

וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד...

"ויבאו מדרתה ולא יכלו לשתת מים במרה, למה, כי מרים הם, אמר רבי לוי הדור היה מר במעשיו. 'ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ', ומה היה, יש אומרים זית, ויש אומרים ערבה, ויש אומרים הרדופני היה. הוי: 'וממכותיך ארפאך'." (שמות רבה ג')

'כי מרים הם, מדגיש לנו המדרש, זו היא הסיבה האמיתית למה בני ישראל לא יכלו לשתת מהמים, הבעיה לא הייתה במים, הבעיה הייתה בהם - בנקודת המבט המרירה והקודרת, בראיה הפסימית. ללמדנו שהכל תלוי בנו, אנחנו יכולים להחליט במה להתמקד, להתעקש לבדוק מה אין, או לראות את חצי הכוס המלאה. להשוות את גב המדבר הקטן - המעיין הבודד אל שפעת מימי הנילוס ולהתמרמר, או לחילופין לראות את יפי הקילוח העדין, המפכה בעקשנות גם בארץ ציה, שופע מים חיים גם באמצע השממה...

לכן הדרך להתמתקת המים המרים, אינה על ידי השלכת ענף עץ מתקתק, אלא דווקא על ידי השלכת עץ זית - העץ המר מכל, שעליו דדשו חז"ל 'היו מוונתי מרורים כזית' - אל המים, ובכך לפקוק את עייני בני ישראל, ללמדם לראות את הטוב שבכל דבר, שהרי אל מול מרירות ענף הזית הצף לו על פני המים, ירגיש גם הפסימי שבאדם את מתק מי המעיין הצוללים, הזכים ומשיבי הנפש...

♦♦♦

"חוקותיה במרה נצטוו באזהרה", שרים אנו בפיוט 'יום שבת קודש היא', וכן דורשת הגמרא בסנהדרין (דף טו): שכוונת התורה הק' בפסוק 'שם שם לו חק ומשפט', היא למצוות השבת - למתנה טובה שבבית גזיו של בורא כל עולמים, שאותה זכינו לקבל שם במרה. דובר זה אומר דרשני, מדוע ראה השי"ת לנכון לתת לנו את השבת דווקא שם במרה, אחרי תלונות בני ישראל? אכן כשנשכיל להבין מה המשמעות הפנימית של 'מתנה טובה' זו, וכשנטה אוזן להקשיב מה אומרת לנו השבת, נבין היטב מדוע זכינו לקבל 'מתנה טובה' זו דווקא במרה, שהרי בדיוק זה מה שיום השביעי משבח ואומר - **מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה'**, וזו היא מטרת הבורא ברוך הוא בנתינת השבת, ללמדנו לראות את הטוב ואת היופי שבכל דבר. וכפי שכתוב בהמשך המזמור "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות - עלי עשור ועלי נבל", היינו שגם את האמונתך בלילות נשיר ונגנן על עשור ועלי נבל, עלי היגיון בכינור...

"וירא א-להים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד", במילים נפלאות אלה פותחים אנו לפני קידוש בכל ליל שבת, שורה זו מזדמזמת על שפתינו טרם בואנו להיעשות שותפים לבריאת העולם, נלחשת - נאמרת לעצמנו יותר מאשר לאחרים...

בהבנה זו ניגשים אנו לקבל את פני שבת המלכה, בהבנה שבכל דבר אפשר לגלות את האור - את הטוב, כפי שדרשו חז"ל (בראשית רבה פרשה ט) "וירא א-להים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, טוב, זה יצר טוב, טוב מאד, זה יצר רע", שלעיתים דווקא אותו דבר שממבט ראשון נדמה כרע, יכול להתגלות במבט מעמיק וחיובי כטוב, ולא סתם 'טוב', אלא 'טוב מאוד'...

כתוב העלון:

מחלוקת
רמב"ם
ורס"ג
בתארי הא-ל.

2 מדור
מחשבת
יסוד

היתכן
שבתפילה
משנים את
רצון ה'?

4 מדור
מחשבת
הפרשה

'פרשת המן'
לימוד מעשי
ליוצאים
לעבוד...

6 מדור
ממחשבה
למעשה

ממלכת כוזר
- פרק סיוס.

8 מדור
עקבות
המחשבה

העיקר השלישי: שלילת הגשמה (ג) ענף ב': "תכלית הידיעה שנדע שלא נדע" (א)

פירוש מחודש למילות התפילה בברכת "יוצר אור"

בפרק הקודם נוכחנו לדעת שעל פי שיטת רבינו הרמב"ם, ולמעשה גם על פי דעתם של רוב הראשונים, הרי שאין דרך שבה נוכל להגדיר ולדבר עליו יתעלה, היות שכל התארים לא שייכים כלפי הש"ת, חוץ מתארי פעולה - שבעצם אינם מדברים כלל עליו, אלא על פעולותיו, ותארי שלילה שגם הם בעצם רק שוללים ומגדירים אך אי אפשר להגדיר אותו יתעלה...

כה חדה היא הכרעת רבינו בדבר חוסר יכולתנו להשיג ולהגדיר אפילו באפס מה את מציאותו יתברך, עד כדי שלפי דבריו אי אפשר להגיד עליו יתברך שהוא 'נמצא', ודאי שאין להבין כפשוטו את שאר תארו, ולפי דעת רבינו כל מהות התארים הנאמרים בתפילה, כגון גדול ויביר ונורא, כוונתם רק על דרך השלילה [שאינו קטן ואינו חלש וכו'].

בזה חולק רבינו על דעת רס"ג, שסבר שישנם שלושה תארים חיוביים שבהם אפשר להגדירו, והם - 'חי' 'חכם' 'כול', לדברי רבינו גם תארים אלו משמעותם היא רק על דרך השלילה, היינו שאינו מחוסר חכמה ואין דבר שאין ביכולתו.

הגדרה נפלאה לחוסר יכולתנו להשיג אותו יתעלה, מצאנו בפירושי ר' דוד הנגיד [נכדו של רבנו הרמב"ם, בנו של ראב"ם] על התפילה, שם הוא מבאר בשם הרס"ג, שכוונת המילים "משגב בעדנו", הנאמרות בברכת "יוצר אור", הוא שהש"ת הוא רם ונשגב מכדי שנוכל להקיפו ולהגדירו, וכלשונו, "שהוא נשגב משיקף בו שכלנו, ולזה יאמר שהוא יתעלה נשגב ונעלה", היינו שאין בכח שכלנו לדעתו.

מרחוק ה' נראה לי...

אכן לצד רגשות הרוממות והפליאה שיאחזו באדם לנוכח שגב הא-ל, תעלה בלבו של האיש המשכיל גם מועקה, שהרי בדברים אלו יווכח לדעת עד כמה רחוקים אנו ממנו יתעלה, ועד כמה אין בכוחנו וביכולתנו לדעת את ה'. מה שמעלה את התמיהה, האם יתכן שלכך כיוון הרמב"ם בכל עבודתו הרבה בשלילת התארים ושלילת הגשמה, וכי כתב הרמב"ם את כל חיבורו הגדול - 'המורה נבוכים', רק כדי להשאיר אותנו רחוקים, חסרי השגה ונבוכים?

אכן כשנעיין היטב בדברי רבינו, נראה שרבינו עצמו מתייחס בדבריו לבעיה זו, וז"ל (ס"ג חלק א' פרק ב' ט), "הנה כבר התבאר לך כי כל אשר התבאר לך במופת שלילת דבר אחד ממנו תהיה יותר שלם, וכל אשר תחייב לו דבר מוסף, תהיה מדמה ותרחק מידיעת אמתתו, ובאלו הפנים צריך שיתקדבו להשגתו ובחקירה עד שיודע שקרות כל מה שהוא עליו שקר, לא שהתחייב לו דבר על צד שהוא ענין מוסף על עצמו, או שהעניין ההוא שלמות בחקו כאשר תמצאהו שלמות בחקנו, שהשלמות כולם קצת קניינים, ולא כל קנין ימצא לכל בעל קנין".

בדברים אלו אנו בעצם נפגשים עם נקודת מבט חדשה על מציאות זו שבה אנו מודעים לכך שאין ביכולתנו להשיג ולהגדיר אותו יתעלה, נקודת מבט חיובית על תארי השלילה, מנקודת מבט זו אנו בעצם מגלים שבכל תואר שלילה נוסף שאנו מגלים, ובכל חידוד נוסף המבהיר לנו את גודל שגב הא-ל יתעלה, אנו בעצם מקלפים עוד קליפה ועוד קליפה

א. משום שהוא אינו נכנס בגדר של מה שאנו מכנים 'מציאות', ש'מציאות' על פי הבנתנו היא מציאות הנבאית, שיכולים להיות ויכולים גם לא להיות, אך הוא יתעלה הוא מוכרח המציאות, ומציאותו אחת היא עם מהותו.

של דעות לא נכונות, ובכך אנו הולכים ונשלמים בהשגת אמיתותו...

בדרך זו מצליח רבינו הרמב"ם לאחד בצורה מופלאה את ההבנה שבאמת לא נוכל להשיג את עומק מציאותו מחד, עם החיוב המוטל עליו לחקור ולדעת את אשר ביכולתנו לדעת מאידך, שהרי בעצם על ידי הלימוד והחקירה השוללת את אותם תארים והגדרות מוטעות, אנו משיגים את ההבנה שאין לו הגדרות.

או כפי שניסח זאת כבר בבהירות ר' ידעיה הבדרשי בספרו בחינות עולם, "תכלית הידיעה שנדע שלא נדעך"...

"לך דומיה תהילה"

בדברים אלו לימדנו הרמב"ם יסוד גדול, שלא יחשוב אדם שביכולתו להשיג את הכל בדעתו הקלושה, ולא יתפתה לומר שבהעמקה ביסודות המחשבה יעלה בידו להבין הכל ח"ו, אלא לצד החיוב המוטל על האדם שלא להתרפות ולהתגרש מלדעת את מה שכן ביכולתו לידע, חובה עליו להבין את סיעוט ערכו ואת קוצר השגתו,

ולהבין שלמען האמת הלא "לא יוכל איש חקור סוד יוצר".

ובזאת נביא את לשונו של רבינו שבו הוא מזהיר על עניין זה (שם פרק ב' ט), "בארו בני אדם כולם העוברים והבאים [היינו שאפילו המון העם הכיר בכך], שהבורא יתעלה לא ישיגוהו הדעות ולא ישיג מה הוא אלא הוא, ושהשגתו הוא הלאות מתכלית השגתו... ונעלם ממנו לחוק הראותו כמו שיעלם השמש מן העינים החלושים להשיגו. וכבר האריכו בזה במה שאין תועלת לשנותו הנה. והמופלג הנאמר בזה העניין אמרו בתהילים (ס"ה ב'), "לך דומיה תהלה", פירוש, השתיקה אצלך הוא השבת, וזה המרצת דברים עצומה מאד בזה הענין, שאנחנו כל דבר שנאמר אותו שנכוון בו הגדולה ושבת, נמצא בו מעמס אחד בחקו יתעלה [היינו שהשבת עצמו מהווה פגיעה ועלבון, היות-] ונשיקף בו קצת חסרון [היינו שכל שבת הוא מוגבל וחסר]. אם כן השתיקה יותר ראויה..."

וכבר בפתיחה למורה נבוכים מזהיר רבינו על כך, ומקדים ואומר: "ולא תחשוב שהסודות העצומות ההם ידועות עד תכליתם ואחריתם לאחד ממנו, לא כן, אבל פעם יוצין

לנו האמת עד שנחשבנו יום, ואחר כך יעלימוהו הטבעים והמנהגים עד שנשוב בליל חשוך, קרוב למה שהיינו תחלה, ונהיה כמי שיברק עליו הברק פעם אחר פעם והוא בליל חזק החושך". בשורות נפלאות אלו מדמה רבינו את השגתו יתעלה לברק המבויק לפתע ומאיר, אולם מיד אחר כך נגזר ונעלם, היינו שבענייני אלוקות אין בכוחנו להשיג ולהאיר את מציאותו יתעלה באור ברור ובהבנה בהירה כבשאר הדברים, אלא כל ההבנה בכך הינה מתנה עליונה רגעית - חמקמקה וחולפת, ואינה כלל בידו של האדם, כמו הברק שאין בידי אדם להאריך את אורו...

אבל פעם יוצין
לנו האמת ואחר
כן יעלימוהו
הטבעים
והמנהגים עד
שנשוב בליל
חשוך ונהיה כמי
שיברק עליו
הברק פעם
אחר פעם...

קוצר המשיג ועומק המושג

לעיתים ישנם דברים שאינם מובנים מחמת עומק המושג, ולעיתים קורה שאדם לא מצליח להבין דבר מסוים שדווקא כן ניתן להבנה, מחמת קוצר שכלו - היינו קוצר המשיג.

בספר 'המורה' ניכר שרבינו מבקש להדגיש שאין לו לאדם להתנאות ולומר ששכלו מושלם, והסיבה לכך

שאין ביכולתו להשיג את מציאות ה' היא רק מחמת עומק המושג, משום שהאמת היא שאותו יתעלה לא ניתן להשיג גם מחמת קוצר שכלנו - קוצר המשיג. וכלשונו של רבינו, (חלק ג' פרק ט), "החומר מחיצה גדולה ומסך מונע השגת השכל הנפרד, כפי מה שהוא עליו, ואפילו היה החומר זך ונכבד... כל שכן זה החומר החשוך העכור אשר הוא החומר שלנו, ומפני זה כל אשר ישתדל דעתנו להשיג השם הנכבד מן אחד מן הדעות ימצא מחיצה ומסך מבדיל בינו לבנינו..."

הדגשת נקודה זו לא באה לחינם, אלא בכך מבקש רבינו לסלול לנו את הדרך הנכונה שבה נלך, דרך שבה לצד הדרישה והתביעה שהאדם נדרש ונתבע, לחקור לעלות ולהשיג ככל שיד שכלו מגעת, חובה עליו להכיר את מקומו ולדעת את גבולות השגתו, בלי לפרוץ ולהרוס לעלות למעלה ממדרגתו, אלא מתוך ענווה אמיתית, הכרת מקומו, וידיעה שגם אותו בדל של השגה והארה שאותו יוכל להשיג, אינו אלא כברק שמימי המאיר בכוח עליון ונשלח מלמעלה...

(מיעובד ע"פ ספר רצון משה על הרמב"ם)

מה תצעק אלי? מהות התפילה לאור פרשתנו

איחא בפרשתנו (וי' ט"ו) "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", ובשמות רבה (פרשה כ"א) דרשו: "הדא היא דכתיב (ישעיה ס"ה כ"ד) והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע, אמר ר' אלעזר בן פדת עד שלא ידבר האדם הקב"ה יודע מה בלבו, לכך נאמר מה תצעק אלי". והנה מדרש זה מוקשה מאוד, משום שעל פניו נראה מדרש זה כשומט את הקרקע מתחת כל עניני התפילה, וכפי שהקשה היפה תואר, שאם

כן בטלת תפלת כל פה, כי סגי בלב, ובאמת הלא מחויב בביטוי שפתיים.

אכן כשנעניין נראה שמלבד קושיא זו - למה צריך האדם לבטא בשפתיו, שהלא השי"ת הוא בוחן כליות ולב, ישנה קושיא נוספת בהבנת מהות התפילה, קושיא הריפה פי כמה וכמה, והיא כיצד בכלל יכולה התפילה להועיל, והלא השי"ת ברצונו עשה כל, ואיך שייך לומר שאנו משנים את רצונו ה'?

מה הביא האנשים לפקפק בתפילה?

מהצצה קלה בספרי הראשונים אנו מגלים שקושיא זו העסיקה רבות את רבותינו הראשונים, ובספרי הקדמונים כבר מצאנו דיונים בכך לכאן ולכאן, ותרצו תירוצים שונים, זה בכה זה בכא. מדבריהם נראה ששאלה זו אף העסיקה רבות את

המון העם, וכלשונו של מהר"י אלבו בעל העיקרים, "מה שהביא האנשים לפקפק בתפילה קרוב למה שהביא אותם לסלק ידיעת השם". בהמשך דבריו מבאר מהר"י אלבו קושיא זו כך, "וזה שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלוקה אם שנגד מהשם טוב מה על איש מה, או לא נגזר. ואם נגזר אין צריך תפלה, ואם לא נגזר אין תועיל התפלה לשנות רצון השם לגזור עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישנתה השם מן הרצון אל לא רצון ולא מלא רצון אל רצון, ובעבור זה יאמרו שלא יועיל כשרון המעשה אל שיגיע לאדם מהשם בעבורו טוב מה, וכן יאמרו שלא תועיל התפלה להשיג טוב מה או להנצל מרע שנגזר עליו". עכ"ל.

כמו"כ מקשה רס"ג קושיא זו בפירושו על התורה (בריאשית ד' י"ג) וז"ל, "ומה הוא דרך החכמה בזה, שדברי הבריות יש להם פעולה אצל הבורא, והם משיבים את חמתו ומבטלים את גזירתו?".

השינוי אינו ברצון העליון אלא באדם

התירוץ הידוע ביותר על קושיא זו הוא תירוצו של מהר"י אלבו, שסבר שלמרות שאין בכוח יציר נוצר לשנות רצון עליון, ודאי יש כוח בתפילה לבטל גזירות, משום שעל ידי התפילה האדם משתנה ועולה למדרגה גבוהה יותר, והגזירה הקשה שנגזרה לא הייתה על אדם זה.

מהר"י אלבו אף מסביר זאת במשל, "וזה כמלך שגזר על כל הערלים שבמדינה פלונית שיהרגו, או שיינתן לכל אחד ככר זהב, ועמד אחד מהם וניסול, שתשתנה בלי ספק הגזירה ההיא, ותבטל מעליו לרע או לטוב כפי ההכנה שנתחדשה באיש ההוא. ולזה היה ההשתדלות בעשיית הטוב וכשרון המעשה טוב והכרחי בכל דבר, שהוא הכנה לקיבול השפע האלוהי-או לבטל מעליו הגזירה וכ". ועל זה הדרך הוא מבאר שתועיל התפלה או כשרון המעשה, אל שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו, להיות משתנה

ממדרגת הרוע שיהיה בה".

מעין זה תירץ הגה"ק בעל הקדושת יום טוב זלה"ה שהעמיק בסוגיה זה בפרשתנו, וביאר שלמרות שאין שינוי ברצון העליון, מ"מ האדם בתפילתו יכול לבטל גזירות קשות, משום שבתפילה הוא אינו משנה את רצון ה', אלא הגזירה מתבטלת בתור שכר על עצם תפילתו ואמונתו שהכל בידי שמיים.

מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו

אמנם עדיין קשה מדוע צריכים להתפלל בביטוי שפתיים, והלא די בכך שהאדם יאמין בכל לבו שהכל

מאתו יתברך, וכך ישתנה ויעלה למדרגה אחרת לשיטת מהר"י אלבו, או שתבטל הגזירה כשכר חלף אמונתו לשיטת הקדושת יום טוב?

על כך מתרץ הקדושת יום טוב זי"ע שכל צורך התפילה בפה הוא אכן רק בשביל שהמלאכים לא יקטרנו, וכלשונו, "מכל מקום הלא הוא בידוע (ברכות נ"ח ע"א) דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ומלך במשפט יעמיד ארץ, בגלל כן כל האדם נידון בבית דין של מעלה אם לשבט אם לחסד, ויש כח בידם לקטרנו או להמליץ, א"כ אם הבית דין של מעלה לא יראו האמונה שיש לזה האיש המתפלל רק בלבו, כי הם אינם יודעים המחשבות, ויכולו ח"ו לקטרנו על זה האיש ולמנוע ממנו הישועה, כי לא יראו שום זכות אצלו, ולכן מחויב התפלה להיות בביטוי שפתיים כדי שגם המלאכים יראו וידעו שהוא עומד ומתפלל להשי"ת, ומאמין בו שהוא רב להושיע". עכד"ק.

כיצד מועילה תפילה בעד חברו?

איברא, דלכאורה לפי זה קשה טובא, דבשלמא כשאדם מתפלל על עצמו הבנו שתפילה מועילה, [מחמת השתנותו של האדם עצמו או כשכר חלף אמונתו], אך אם כן איך שייך להתפלל עבור אדם אחר, והלא אותו אדם שהתפללו עבורו, לא השתנה במאומה ואף לא התחזק באמונתו, שהרי לפעמים השני כלל אינו יודע שמתפללים עבורו?

תשובה לשאלה זו מצאנו בדברי הכותב בעין יעקב (ברכות ל"ד): ששם הביא קושיית שינוי הרצון העליון, ותירץ כדברי הקדמונים דלעיל, ולאחר שכליה דבריו ותירץ קושיא זו, חזר והקשה שאם כן איך יכול אדם להתפלל בעד חברו וכנ"ל, ומכאן קושיא זו הוא מחדש שאכן כשמתפלל אדם בעד חברו, אין התפילה פועלת לשנות את הגזירה, אלא כל תועלתה בכך שהמתפלל מוותר משכר המגיע לו ונותנו לחברו.

קושיית הידיעה והבחירה

אכן עוד קשה, שאפילו נימא שהאדם משתנה על ידי התפילה, ולכן אין זה כשינוי הרצון העליון, עדיין קשה איך יתכן שהתפילה מועילה, שהלא הקב"ה הוא יודע יצר כל יצורים, ולא נעלם ממנו שאדם זה עתיד להתפלל ולהשנות, ואם כן מדוע גזר את הגזירה שבכל מקרה לא תצא מהכח אל הפועל בגלל השינוי?

אכן קושיא זו אינה קושיא חדשה בתפילה דייקא, אלא היא מסתעפת מסוגיית הידיעה והבחירה, שהרי כל מציאות

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

ה ב ח י ר ה
ש נ י ת נ ה
בידי האדם
נראית על
פניו כסותרת
את הידיעה,
שהרי אם
הוא יתעלה
ידע שהאדם
יתפלל כיצד

יתכן שיש לו בחירה האם להתפלל או לא. ואכן מהר"י אלבו אומר שכפי שאין בידנו להשיג את מהות ידיעת ה', אך אין בידנו להבין ולהרץ קושיא זו. וז"ל, "ושאלת השתנות ידיעתו יתברך בהשתנות ההכנה על ידי התפלה, שב אל שאלת ידיעת השם יתברך עם טבע האפשר, וכמו שלא נחקר על ידיעת השם יתברך איך היא שלא תשתנה עם מציאות טבע האפשר, כן לא נחקר עליה איך היא שלא תשתנה עם התפלה". ע"פ דברים אלו מובן מדוע מדברי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג' פרק כ') משמע שהוא משייך את דרך פעולת התפילה, וכוחה לשנות גזירות, לסוגיה הקשה שנדונה מעל גבי גיליון זה שבוע שעבר - סוגיית הבחירה והידיעה...

שיטת המקובלים

אכן אי אפשר לסיים עניין זה בלי לבאר שכל הקושיא איך מועילה התפילה, אינה קשה כלל לפי שיטת המקובלים, משום שעל פי האמונה בספירות אכן יש כביכול אופן לעשות שינוי למעלה, וזה מצד אמונתם באמונת הספירות, שהם אינם עצמותו יתברך אלא לבושים בלבד, ועל פי דבריהם הרצון אינו מעצמותו יתברך, ולכן שייך לעשות בזה המתקת תיקונים וייחודים, שהרי בלבושים שייך שינוי.

ועניין זה מבואר היטב בספר דרך מצוותיך (מצוות האמנת אלוקות פרק ט'), וז"ל, "אלו הם ביאור דברי הרמב"ם ז"ל והנמשכים אחריו בהתרת קושיית עניין שינוי הרצון, והוא על דרך מה שכתבתי לעיל בפרק ז' דברי הפילוסופים בענין התוארים, וכל זה הוא לשיטתו [של הרמב"ם] לעיל פרק ג' שהרצון והידיעה הוא עצמותו, אבל לפי משנת'ל שהם רק כלים, ומהות עצמותו יתברך מרומם ומתנשא מהם ואינו בגדר תוארים אלו, א"כ יובן קושיא זו בפשיטות... ולפיכך שינוי רצון הוא שינוי מהתלבש לבוש אדום ללבוש לבן על דרך משל שאין זה גורם שינוי בגוף המלך א"פ"פ שהבגדים שונים זה מזה..."

(מסובד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

**"וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" (אגרת הרמב"ז)**

המתחיל במצווה אומרים לו גמור

"ויקח משה את עצמות יוסף אתו". רב הונא בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, כל מי שמתחיל במצווה ואינו גומרה ואחר בא וגומרה, היא נקראת על שמו של שני, הדא הוא דכתיב (יהושע כ"ד ל"ב): 'זאת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל, והלוא משה העלם, שנאמר (שמות י"ג ט"ט): 'ויקח משה את עצמות יוסף עמו, אלא לפי שנגדו עליו שלא יכנס לארץ ואלו נטפלו בהם, לפיכך נקראת על שמו.

(בראשית רבה פ"ה ג)

התנאה לפניו במצוות

"זה א-לי ואנוהו". ר' ישמעאל אומר וכי אפשר לבשר ודם להנות לקונו? אלא אנוהו לו במצוות אעשה לפניו לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה תפלה נאה.

(מכילתא דר' ישמעאל ט"ז ב, וכן במסכת שבת קל"ג)

שלא לסמוך רק על רופאים ורפואות הטבעיות

"שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו". הצמח הזה, ולכן אמר 'אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך', כלומר אף על פי שכוחות הצמחים ידועים לפניך בסגולותם וטבעם, ואתה יכול להתרפא מהם, אין ראוי לך שתתלה בטחונך בהם וברפואתם ותתיאש מלהתפלל ובקשת הרחמים. אין לך לזוז ממצוות התורה, כי אני ה' רופאך ולא הצמחים, ומטעם זה גנו חזקיהו ספר רפואות והודו לו, לפי שעם הספר

הזה היו הבריות מתרפאים מתחלואיהם, ויתאשו מן התורה והמצוות.

(רבינו בחיי ט"ז ל"ה)

גודל מעלת הכנות לשבת קודש

"והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו". לפי הפשוט הודיע להם כי ביום הששי ירד לחם משנה, אולם באשר זאת ראו מעצמם כמו שנאמר ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה, רצוף בו עוד כוונה, שצריכים להכין בשישי לכבוד השבת כמו שאמרו חז"ל, וגם רמז שהשמים המזכירים למעלה הם יכינו את אשר יביאו, כי יהיה בו שפע קדש מקדושת השבת, ולכן גם התחוננים צריכים לעשות הכנה, ועי"ז יהיה משנה, ר"ל גם באיכותו ובטעמו.

(מלבי"ם ט"ז ה)

חשיבות קביעת זמני סעודה

"ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים". [שנאמר משה רבינו] יהי רצון שמה שאמר לי שייתן לכם מזון, יהיה באופן זה שייתן לכם בערב צורכי ערב, כעניין שתדעו שהאל יתברך הוציא אתכם לגמרי מארץ מצרים, כי יוציאכם גם ממנהגים שהייתם יושבים שם על סיר הבשר בלתי זמן סעודה קבועה כבהמות. כאמרם ז"ל (יומא ע"ה): "בתחילה היו ישראל כתרנגולים המנקרים באשפה, עד שבא משה רבנו וקבע להם זמן סעודה".

(ספורנו ט"ז ו)

ג' לימודים והנהגות בבקשת הפרנסה

"זה הדבר אשר צווה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו". יש בו ציונים ואזהרות ולמודים לדורות הבאים אך יתנהג האדם בבקשת הפרנסה והזמנתו:

א. שלא ילקטו ממנו יותר מן הצורך לעשות ממנו אוצרות וסחורה רק לקטו איש לפי אכלו, וכן ילמדו דורות הבאים שאין ראוי לאדם לאסוף ולכנס יותר מן הצורך שזה ממעוט בטחוננו, וכ"ש המרבה בסחורה לאסוף עושר ונכסים ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו, וכמו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל, ר"ל אם לא תיגע רק על ההכרחי מה שצריך לך לאכול לא יותר, אז אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב.

ב. שלא ירבה באכילה יותר מדאי ולא ירעיב את עצמו רק צדיק אוכל לשובע נפשו, ועל זה היה עומר לגלגלת.

ג. שכל איש מחוייב במזונות אשתו ובניו, ועל זה אמר 'מספר נפשותיכם', שכל איש לנפשות אשר באהלו תקחו, ובל יאמרו שאשתו ובניו ילכו וילקטו בעצמם, כי היא צריכה להיות צנועה באהל, והבנים ילמדו בחדר הורתם.

(מלבי"ם ט"ז ז')

העתיד עדיין וההווה כהרף עין דאגה מניין

"ויאמר משה אליהם". עוד לימוד אחר לדורות, שייבטח אדם בה' שיתן לו מזונת יום יום, וכל מי שיש לו מה לאכול היום ואומר מה נאכל למחר הרי זה מקטני אמנה, הגם שאמרו חז"ל ופחדת לילה ויומם זה הלוקח חטים לשנה, זה בהנהגת הטבע, לא כן המושג מה אין צריך לדאוג דאגת מחר, ועל כן צוה שלא יותירו ממנו עד בוקר, שאם יותיר שידאג שיום מחר לא ימצאוהו הרי זה מקטני אמנה, ואם יותיר כדי לעשות ממנו סחורה, על זה כבר הוזהרו שלא ילקטו רק עומר לגלגלת.

(מלבי"ם ט"ז י"ט)

וכן במדרש תנחומא: "יצאו העם ולקטו דבר יום ביומו". מי שברא יום - ברא פרנסתו. מכאן היה ר' אלעזר המודעי אומר: כל מי שיש לו מה יאכל

היום ואומר: מה אוכל למחר? הרי זה מחוסר אמונה, שנאמר "למען אנסנו הילך בתורתך אם לא".

(תנחומא ט"ז כ')

חומר הגאווה וגסות הרוח

"יורם תולעים ויבאש". ג' שלוש פעמים מצאנו את הלשון 'יורם', דין [פה] ואידך [השני] וירם כבוד ה'. [וגם בפסוק] וירם לבם. זה גסות הרוח ולכן נסתלקה שכינה, שנאמר וירם כבוד ה' מעל הכרוב. דאמרין בפרק קמא דסוטה, כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו דוחק רגלי השכינה. ועוד, 'יורם לבם', שאם רם לבבו, שיש בו גסות הרוח, יורם תולעים. וזה ששינוי מאוד מאוד הוא שפל רוח שתקוות אנוש רמה.

(בעל הטורים ט"ז כ')

הרודף אחר הממון הממון בורח ממנו

"וילקטו אותו בבוקר בבוקר איש כפי אכלו וחם השמש ונמס". עוד היה להם עונש שני וחם השמש ונמס, שאחר שאכלו בשחרית נמס תיכף כדי שלא יותירו כלל מסעודתם אף על סעודת הערב, וזה היה רק במן של אלה האנשים שקצף עליהם משה, והיה הלמוד בזה שמי שרודף אחר ההון לא יתקיים בידו, כי כחום השמש שהוא המערכה, ימס כי יתהפך עליו הגלגל ויתרושש, וגם פרנסתו יתמעט ויצטמצם כפי שצמצם מאכל לחמו ולא אכל בטובה.

(מלבי"ם ט"ז כ"א)

שלא יפרוש האדם מן הציבור

"ידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה". תניא אידך בזמן שהציבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלף לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי... אלא יצער אדם עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר: 'ידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה', וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחת לישב עליה? אלא כך אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער - אף אני אחיה עמהם בצער. וכל המצער עצמו עם הציבור, זוכה ורואה בנחמת צבור.

(תענית י"א)

מתוך הערפילים... ממלכת כוזר - פרק סיום

נקבל את הפקוקים בדבר אותנטיות המכתב המקורי, עדיין לא ברור האם הנוסח המצוי בידינו הוא אכן העתק מדויק של נוסח המכתב המקורי, או שמא השנים עשו את שלהם, ומרוב העתקות שובשו הדברים.

עדות לחוסר הבהירות ולערפל הכבד האופף את סיפור המעשה כולו, אנו יכולים לראות ב"ספר העיתים" [ספר שנכתב כמאה שנה בלבד אחרי מותו של ר' חסדאי] לרבי יהודה בן ברזילי הברצלוני שבה נכתב כך "וראינו במקצת נוסחאות נוסח שכתב יוסף המלך בן אהרן הכהן כוזרי, שכתב לר' חסדאי בר יצחק, ולא ידענו אם היה אמת אותו כתב או לא. ואם תימצי

לומר שהיה הדבר עיקר שנתגייירו אותם הכוזרים שהם מבני תוגרמה, לא הוברר הדבר אם כל מה שכתוב באותו כתב עיקר ואמת או לא, או נכתבו דברי כזב או הוסיפו בכתב או היה טעות סופר..."

לנוכח כל אותם סימני שאלה שנותנו פתוחים, עולה מאליה המסקנה, שגם אגדה מסעירה זו, כמו עוד אגדות עתיקות רבות, תישאר עוד דורות רבים אפופה ערפל נצחי, נשגב ושמיימי... ולנו לא נותר אלא להתפלל ולקוות שבמהרה נזכה כבר לראות את הממלכה היהודית הנצחית קמה בארץ הקודש, בביאת משיח צדקנו, וכפי לשונו של המלך יוסף באגרת: ועוד שאלת מדבר קץ הפלאות, ואנחנו עינינו אל ה' אלקינו ואל חכמי ישראל, ליישיבה שבירושלים ואל הישיבה שבבבל, ואנו רחוקים מציון אבל שמע שמענו שברוב העונות תעו החשבונות ואין אנו יודעים מאומה, אבל יישר בעיני ה' ויעשה למען שמו הגדול ואל ימעט לפניו חורבן ביתו וביטול עבודתו וכל התלאות אשר מצאנו, ויקיים בנו: ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים...

בעשרת הפרקים האחרונים, עשרת פרקי המחקר לגילוי האמת שבאגדת ממלכת כוזר העתיקה, ניסינו לפזר מעט את הערפילים הסובבים אגדה מהפנטת זו, ניסינו, וגם הצלחנו חלקית, הצלחנו לפחות להבין בצורה ברורה את סיפור המעשה כפי שמשמעת מתוך האגרת המיוחסת למלך יוסף עצמו. מתוך הבנת גרסה זו של סיפור המעשה, הבחנו גם בעיקרי ההבדלים המצויים בין גרסה זו לגרסתו של של ריה"ל בספר הכוזרי, וביניהם ההבדל המשמעותי ביותר - ההבדל בסיפור הויכוח, או יותר נכון, המחלוקת האם בכלל היה ויכוח...

אך למרות שעל פניו הובאו בפרקים אלו כל פרטי המעשה, תוך דגש על דיוק מרבי, עדיין אי אפשר להגיד שהלוט הוסר לגמרי מעל סיפור ההתגיירות המופלא, וניתן לדעת בברור מה התרחש למרגלות הרי הקווקז אי שם לפני כ-1,200 שנה... וזאת משום שבניגוד לעצם קיומה של ממלכת ענק בשם כוזר, שזו עובדה שאינה מוטלת בספק, שאושרה בוודאות גם מבחינה מחקרית, עובדה שלקיומה נמצאו אין ספור הוכחות

צילום שרידים ארכיאולוגיים של מבצר כוזרי עתיק

ארכיאולוגיות וטקסטולוגיות, בכל הנוגע לשאלת אמונתם ודתם של בני כוזר אנו עדיין מגששים באפילה, היות שמלבד מכתבו של מלך יוסף המיועד לר' חסדאי אבן שפרוט, לא נמצאו כמעט הוכחות או חילופי מכתבים המעידים על סיפור התגיירותם של בני ממלכת כוזר.

אכן גם לנוכח חוסר המקורות והוסר ההוכחות, לכאורה היה די במכתבו המפורט של המלך יוסף - מלך כוזר עצמו, בשביל להוכיח את אמינות סיפור המעשה, אך כל הבעיה היא אמינות מכתב זה עצמו, שגם העובדה שהמכתב אכן נכתב על ידי מלך כוזר עצמו לא הוכחה לגמרי, וגם על כך יש חולקים. אולם גם אם לא

אלפי יעדים
נתיב אחד!
נתיב פרו - היחיד שמגיע
לכל בתי הכנסת בארץ

ד"ר הפצת עלונים קבוע מדי שבוע

אלפי בתי כנסת נחנים כל שבוע
מחדשה ענייני צבור המתקיימת
והמשתלמת ביותר

את המסלול של קמ"ח
אלפי יעדים ונתיב אחד
במסלול קמ"ח
074-703-5009

לבקשת רבים ניתן להירשם
לקבלת הגיליון במייל כל שבוע,
באמצעות שליחת בקשה למייל:
kadmaa.m@gmail.com

עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר
עורכים: הרב ברוך הערשילער, הרב שמעון ליברמן
להערות והארות: kadmaa10@gmail.com

